

6 De periode 1975-1985

6.1 Inleiding

Na de periode van grote electorale verschuivingen ontstond er in de helft van de jaren zeventig een politieke combinatie van de drie grote confessionele partijen. Dit verschijnsel had niet alleen grote invloed op het politieke krachtenveld, maar ook in electoraal opzicht ingrijpende consequenties. De grote vraag was of deze 'nieuwe' partij aantrekkingskracht had op kiezers, die in het verleden afscheid hadden genomen van de confessionele partijen of zou de combinatie er juist voor zorgen dat de binding met de reeds bestaande kiezers op de KVP, ARP of CHU afnam? Rondom het Kabinet-Den Uyl was het erg roerig. Het brede politieke scala (van KVP tot PPR) kende vele spanningen. Daarom verbaasde het velen, dat het kabinet de rit vrijwel uitzat, op twee maanden na, toen het kabinet toch nog ten val kwam over het onderwerp grondpolitiek. De verkiezingen van 1977 en later zullen aangeven hoe de ingrijpende veranderingen van de periode 1963 - 1972 electoraal zouden doorwerken.

6.2 De afzonderlijke verkiezingen

De verkiezingsstrijd van 1977 was, mede door de vorming van het CDA en de val van het kabinet kort voor de verkiezingen, wellicht de hevigste sinds de Tweede Wereldoorlog. De vorming van het CDA had daarbij nog een bijzonder effect. Terwijl in de publiciteit rondom verkiezingen tot aan 1977 heel veel politieke partijen belicht werden (minstens KVP, PvdA, VVD, ARP en CHU, alsmede, sterk opkomende nieuwe partijen) ging - door de vorming van het CDA - de aandacht in de media zich vooral richten op de

drie grootste partijen en hun lijsttrekkers (PvdA, CDA en VVD). Politieke debatten werden daardoor overzichtelijker en de drie lijsttrekkers kwamen op televisie, radio, in kranten en tijdschriften, sterker over het voetlicht dan ooit daarvoor. Van de kleinere partijen verwierf alleen D'66 nog veel publicitaire aandacht door de electorale wedergeboorte van deze partij onder leiding van Terlouw. 9,5 Miljoen kiesgerechtigden werden opgeroepen om op 25 mei 1977 hun stem te gaan uitbrengen. Twee dagen daarvoor werd het land opgeschrikt door twee kapingen in het noorden van het land. De verkiezingscampagnes werden gestaakt en een recordpercentage, sinds de afschaffing van de opkomstplicht, van meer dan 87% der kiezers bracht een geldige stem uit. De uitslag ziet u op de volgende pagina.

Tabel 6A. De uitslag van de Tweede-Kamerverkiezingen van 1977

	1972	1977
Aantal kiesgerechtigden (x miljoen)	8,9	9,5
% geldig uitgebracht	84,9	87,5
Percentage uitgebracht op:		
CDA	31,3	31,9
PvdA	27,3	33,8
VVD	14,4	17,9
D'66	4,2	5,4
CPN	4,5	1,7
PSP	1,5	0,9
PPR	4,8	1,6
SGP	2,2	2,1
GPV	1,8	1,0
RPF	-	1,2
Overige partijen	8,1	3,3

De uitslag was opmerkelijk. Het CDA slaagde erin de dalende trend van de voorgaande drie verkiezingen te stoppen en de PvdA en de VVD boekten beide een zeer forse winst. Van de overige partijen behaalde alleen D'66 een goed resultaat. Alle andere nieuwe partijen leden forse verliezen. Het was duidelijk dat de strijd om de vraag wie de grootste zou worden, PvdA of CDA, een deel van het electoraat van de kleine partijen had weggezogen. Sinds 1959 had bijvoorbeeld de PSP nog nooit zo'n slecht resultaat behaald.

Het Vrije Volk viert de grote overwinning, 1977.

Bekijken we de uitslag van deze verkiezingen vanuit de religie en de leeftijd van de kiezers dan zien we het volgende:

— Zowel onder de Rooms-Katholieken, Gereformeerden en Nederlands-Hervormden was ten opzichte van 1972 sprake van een licht herstel van het CDA. Grote verschuivingen zien we echter bij de overige partijen. VVD en PvdA stegen fors in aanhang onder deze confessionele kiezers ten koste van de 'nieuwe' partijen. Onder de buitenkerkelijken was sprake van een beperkte verschuiving vanuit de nieuwe partijen in de richting van de PvdA en de VVD.

— Onder de kiezers van jonger dan vijftig jaar scoorde het CDA nog maar net 20%. Bij de kiezers tussen de vijftig en vijftig jaar was dit ruim 35%. Bij de personen van vijftig tot zestig jaar en ouder behaalde het CDA nog steeds bijna 50%.

— De winst van de VVD was vooral te danken aan de stijging van de aanhang in de leeftijdsgroepen tussen de vijftig en vijftig en zestig jaar. De winst van de PvdA was in alle leeftijdsgroepen te vinden, maar de stijging was het grootst onder de personen van jonger dan vijftig jaar.

— D'66 scoorde goed bij de kiezers onder de vijftig jaar. Na een enerverende kabinetsformatie werd het Kabinet-Van Agt gevormd, steunend op CDA en VVD. Dit kabinet bleef vier jaar aan.

6.2.2 1981

Het patroon van de verkiezingscampagne in 1977 herhaalde zich in 1981. Vooral de strijd tussen CDA en PvdA was fel. Circa tien miljoen kiezers waren kiesgerechtigd en 87% van hen bracht op 26 mei 1981 zijn stem uit. En op de volgende pagina ziet u het resultaat.

Tabel 6B. De uitslag van de Tweede-Kamerverkiezingen van 1981

	1977	1981
Aantal kiesgerechtigden (x miljoen)	9,5	10,0
% geldig uitgebracht	87,5	86,6
Percentage uitgebracht op:		
CDA	31,9	30,8
PvdA	33,8	28,3
VVD	17,9	17,3
D'66	4,8	11,0
CPN	1,7	2,1
PSP	0,9	2,1
PPR	1,6	2,0
SGP	2,1	2,0
GPV	1,0	0,8
RPF	1,2	1,3
Overige partijen	3,3	2,3

De twee regeringspartijen handhaafden zich vrij goed, hoewel de kleine procentuele daling precies betekende dat de Kamermeerderheid van zeventenzeventig zetels omsloeg in een minderheid van vierenzeventig zetels. Spectaculair was de uitslag van D'66. Deze partij behaalde met 11% het record ten opzichte van alle partijen, die na 1955 waren opgericht. De PvdA daarentegen viel terug naar het niveau van 1972 en de kleinere linkse partijen vertoonden weer enige tekenen van herstel (met name de PSP). Onderzoek naar de

84

overgangen tussen de politieke partijen leert ons dat de winst van D'66 in een veel sterkere mate afkomstig was van de PvdA dan van het CDA of de VVD. Naar leeftijd gezien valt op te merken, dat D'66 zijn aanhang in sterke mate haalde van de kiezers onder de vijftig jaar. De score van D'66 onder de kiezers van achttien tot en met vierentwintig jaar was vrijwel even hoog als die van de VVD en het CDA (rond de 20%).

Na de verkiezingen van 1981 werd het tweede Kabinet-Van Agt gevormd dat steunde op het CDA, de PvdA en D'66.

De electorale ontwikkelingen voor de PvdA verliepen op een haast desastreuze wijze. Dit kwam het best tot uiting bij de Provinciale Statenverkiezingen van maart 1982. De PvdA behaalde toen een percentage van minder dan 22% en was daarmee kleiner geworden dan de VVD. Het CDA boekte een duidelijke winst. Kort daarop viel het kabinet uiteen en werden nieuwe verkiezingen uitgeschreven.

6.2.3 1982

Zeker na de opmerkelijke uitslag van de Provinciale Statenverkiezingen en de daaropvolgende kabinetscrisis, alsmede door de wisseling van de lijsttrekker bij de VVD (Wiegel werd opgevolgd door Nijpels) waren de verwachtingen voor de verkiezingen van 8 september 1982 hoog gespannen. Het was vooraf duidelijk dat, als VVD en CDA een Kamermeerderheid zouden behalen, deze twee partijen een regering zouden gaan vormen. Van de 10,2 miljoen kiezers bracht 80% zijn stem uit. De uitslag week duidelijk af van die van de Provinciale Statenverkiezingen enkele maanden daarvoor. Op de volgende pagina vindt u de uitslag.

86

Terlouw winnaar, NRC-Handelsblad, 1981.

Tabel 6C. De uitslag van de Tweede-Kamerverkiezingen van 1982

	1977	1981	1982
Aantal kiesgerechtigden (x miljoen)	9,5	10,0	10,2
% geldig uitgebracht	87,5	86,6	80,4
Percentage uitgebracht op:			
CDA	31,9	30,8	29,3
PvdA	33,8	28,3	30,4
VVD	17,9	17,3	23,1
D'66	4,8	11,0	4,3
CPN	1,7	2,1	1,8
PSP	0,9	2,1	2,3
PPR	1,6	2,0	1,6
SGP	2,1	2,0	1,9
GPV	1,0	0,8	0,8
RPF	1,2	1,3	1,5
Overige partijen	3,3	2,3	3,0

Het CDA verloor verrassend (1,5%), een resultaat dat voor het CDA (of de drie samenstellende partijen samen) een dieptepunt was. De PvdA steeg met een vrijwel even groot percentage en werd daarmee weer de grootste partij. D'66 viel enorm terug. De VVD was de grote winnaar en zorgde ervoor dat CDA en VVD samen een ruime Kamermeerderheid behaalden.

Bij de overige partijen verschoof er weinig. Bekijken we de uitslag

87

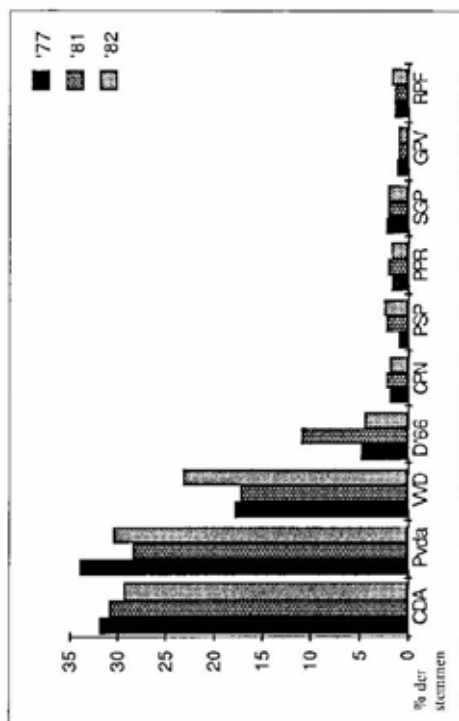

Recordwinst VVD, De Telegraaf, 1982.

op basis van de verschillende leeftijdsgroepen dan zien we dat het CDA steeds meer verloor onder de kiezers van jonger dan vijftig jaar. De score onder de jongste leeftijdsgroep was zelfs minder dan 20% geworden. Bij de PvdA was er weinig verschil tussen de verschillende leeftijdsgroepen. Het slechtste resultaat werd behaald onder de kiezers tussen de achttien en vijfentwintig jaar. Spectaculair was het resultaat van de VVD. Over de hele linie steeg de VVD in aanhang. Bij personen onder de vijfentwintig jaar echter het meest. Met een uitslag van 30% onder die groep werd de VVD in die groep de grootste partij. Op basis van de uitslag van deze verkiezingen werd door CDA en VVD het Kabinet-Lubbers gevormd.

6.3 Samenvatting

Na een periode waarin het verlies van de confessionele partijen per saldo terechtkwam bij de nieuwe partijen, gingen in de periode 1975 - 1985 de kiezers zich richten op de drie grote partijen. De VVD won sterk. Bij de kiezers tussen de achttien en vijftig jaar was deze partij vrijwel even groot als de PvdA (en beide waren groter dan het CDA). Alleen bij de kiezers boven de vijftig jaar was het oude patroon nog herkenbaar (met name bij vijfenzestig-plussers). De 'nieuwe' partijen hadden moeite om na een goed electoraal resultaat deze positie te manifesteren. D'66 was onderhevig aan grote schommelingen. Binnen anderhalf jaar na het resultaat van 11% in 1981, zakte deze partij naar een niveau beneden 5% (1982). In het volgende hoofdstuk zullen we dieper op de trends sinds 1982 ingaan en op de verwachtingen voor de toekomst.

Grafiek van de Tweede-Kamerverkiezingen 1977 - 1982.